

מסכת מעילה

דברי פתיחה

שנהגה, בתוספת חומש. ומביא איל במחיר שני סלעים לקרבן אשם, ובכך מתכפר לו, והוא הנקרא "אשם מעילות".

וכתב הרמב"ן: שם "אשם", מורה על דבר גדול אשר העושה אותו יתחייב להיות שמם ואבד בו. ... אשם מעילות, אף על פי שהוא בשוגג, בעבור שהוא **בקדשי ה'** יקרא הקרבן אשם, כי החטא הגדול יתחייב להיותו אשם בו, כאשר יקרא מעילה.

וכתב בספר החינוך: משרשי המצות, לתת אימה ויראה על כל אדם מהתקרב בעניני הקודש.

אזהרת מעילה

כתב הרמב"ם [פרק א מהלכות מעילה הלכה ג]: ואזהרה של מעילה, מזה שנאמר [דברים יב] "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגןך...ונדריך". מפי השמועה למדו, שזו אזהרה לאוכל מבשר עולה, הואיל וכולו לה', והוא הדין לשאר כל קודש שהוא לה' לבדו, בין מקדשי מזבח בין מקדשי בדק הבית, אם נהנה בהן שוה פרוטה, לוקה. מעל בשגגה, משלם מה שנהנה ותוספת חומש, ומביא אשם... ושילום הקרן בתוספת חומש עם הבאת הקרבן, מצות עשה.

וכדברים אלו כתב בספר המצות [לא תעשה קמו⁽¹⁾].

אמרה תורה בפרשת מעילה בקדשים [ויקרא ה]:

"וידבר ה' אל משה לאמר: נפש כי תמעול מעל" –

ומבאר רש"י: אין מעילה בכל מקום אלא שינוי. וכן הוא אומר [דברי הימים א ה] "וימעלו באלהי אבותיהם, ויזנו אחרי אלוהי עמי הארץ". וכן הוא אומר בסוטה [במדבר ה] "ומעלה בו מעל".

"וחטאה בשגגה מקדשי ה'" [ונמצא ששינה את הקדושה, בכך שעשה בה שימוש של חולין, שנהנה מן ההקדש].

"והביא את אשמו לה', איל תמים מן הצאן בערכך כסף שקלים בשקל הקודש לאשם".

"ואת אשר חטא מן הקודש, ישלם [את הקרן ישלם להקדש]."

ואת חמישיתו יוסף עליו [יוסיף עוד חומש על הקרן, ויתן את כל הכסף להקדש].

ונתן אותו לכהן.

והכהן יכפר עליו באיל האשם, ונסלח לו".

פרשה זו באה ללמדנו, שכל הנהנה בשגגה מקדשי ה', בין מקדשי מזבח ובין מקדשי בדק הבית, מעל. ומשלם להקדש את מה

1. וזה לשון הרמב"ם בהקדמתו להלכות מעילה: הלכות מעילה, יש בכללן שלש מצות,

שנהנה מקדשי מזבח, ואילו שני הפרקים האחרונים עוסקים בנהנה מקדשי בדיק הבית.

קדשי מזבח, הם כל הדברים המובאים לקרבן לה', כגון: קרבנות, מנחות, נסכים, קטורת, וכן כל שאר הדברים הקרבים הם עצמן על המזבח. קדשי מזבח נקראים גם "קדשי הגוף", לפי שגופם הוקדש למזבח.

קדשי בדיק הבית, הם הדברים שהוקדשו לצורך בית המקדש, כדי לבנות בהם או לתקן את בית המקדש, כגון אבנים וקורות⁽⁴⁾, או דברים שהוקדשו לצורך דמיהם, כדי לפדותם, ויפלו דמיהם להקדש לכל צרכי בית המקדש, ונקראים גם "קדשי דמים"⁽⁵⁾.

אמרה התורה: "נפש כי תמעול מעל, וחטאה בשגגה מקדשי ה'". ודרשו חכמים: מקדשי ה', המיוחדים לה'. יצאו קדשים קלים [תורת

הראב"ד לומד את האזהרה ממה שנאמר [ויקרא כב] "ובת כהן כי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל".

רש"י [ויקרא שם] כתב: והיכן הוזהר? נאמר כאן חטא ["וחטאה בשגגה"], ונאמר להלן חטא בתרומה [שם כד] "ולא ישאו עליו חטא", מה להלן הוזהר, אף כאן הוזהר⁽²⁾.

מסכת מעילה עוסקת בעיקרה באדם המועל בשגגה, שהוא חייב להביא **אשם מעילות**. ולכן היא נסדרה בסדר קדשים.

והטעם שנסדרה מסכת זו אחרי מסכת תמורה, כתב **הרמב"ם** בפירוש המשנה: מפני שהדברים שחייבים עליהן מעילה יותר קלים מהדברים שחייבים עליהם חטאת. ועוד כתבו האחרונים⁽³⁾ שכך הוא סדרם בתורה בפרשת ויקרא.

ארבעת הפרקים הראשונים עוסקים במי

שצריכים לבדוק ולעמוד עליו לידע מה יצטרך לתיקון בית המקדש. וכן נקרא בספר מלכים [ב] יב] וראה שם בפירוש הרד"ק.

5. ההבדל בין קדשי קדושת הגוף לקדשי קדושת דמים.

מלבד הבדלי הדינים ביניהם המבוארים במסכת זו, ביארו רבותינו הבדל יסודי בהגדרת המעילה בין קדשי הגוף לקדשי דמים. קדשי דמים, כל מעילתם הוא מפני גזילת הקדש, ולכן, כשאינם ראויים לדמים, כגון חמץ של הקדש בפסח, האסור בהנאה, ואין מי שיתן בעדו דמים, אין בו מעילה.

ואילו קדשי הגוף עצם ההנאה מהם אסורה, ועל כך אמרה התורה "כי תמעול מעל". ולכן מועלים בהם כאשר נהנים מהם אף באופן שאין

אחת מצות עשה ושתים מצות לא תעשה. וזה הוא פרטן: א. לשלם המועל אשר חטא בתוספת חומש וקרבת, וזהו דין המועל. ב. שלא לעבוד בקדשים. ג. שלא לגזוז קדשים. וראה **כסף משנה** [פרק יא מהלכות מעשי הקרבנות הלכה ג].

2. וכן כתב **רש"י** במסכת מכות [יב ב ד"ה הקדש]. ועיין **רש"י** שבועות [כד ב ד"ה דודונו]. וראה בשו"ת **בנין ציון** החדשות [סימן סב] בתשובתו למהר"ם שיק, הדן למה לא מוזהר המועל משום "בל יחל".

3. **רש"ש**.

4. ומכאן גם שמם "בדיק הבית", על שם

קדשי קדשים

ג

כהנים ה שמוט].

שנוק דמם, כי זריקת הדם היא העבודה המתירה את הבשר באכילה לכהנים⁽⁶⁾. ומשנוק הדם, והותר בשרם לאכילת כהנים, אין עוד דין מעילה בבשרם, הואיל והוא נאכל לכהנים, ואין הבשר נכלל עתה בכלל "קדשי ה".

זאת, ועוד: אפילו אם אכל עתה מבשרם אדם זר, שאינו כהן, גם אין דין מעילה בבשר, הואיל והוא מותר לכהנים ליהנות בו. ולכן, כל הנהגה מהן לא מעל⁽⁷⁾.

נמצאנו למדים, שרק בקדשי קדשים, כגון עולה, מנחת נסכים, מנחת כהנים, פרים ושעירים הנשרפין, חטאת ואשם, יש בהם דין מעילה, הואיל והם קדשי ה', ולא בקדשים קלים, היות והם ממון בעלים.

בכל קרבנות קדשי קדשים שבשרן נאכל לכהנים, כגון חטאת ואשם, יש בהן מעילה בכל חלקי הבהמה משעה שהוקדשו עד

שם שמאריך בשיטת רש"י. וראה עוד שם בקהלות יעקב.

6. ראה ביאור הדברים בהערה 111.

7. הנהגה מקדשי קדשים לאחר זריקת דמם, האם חייב קרן וחומש, או קרן בלבד, או שהוא פטור מכלום?

שנינו במשנה הראשונה, להלן: כלל אמר רבי יהושע: כל שהיה לה שעת היתר לכהנים, אין מועלים בה.

ובתורת כהנים [אמור פרק ו]: אמר רבי יוסי: שמעתי, האוכל מבשר קדשי קדשים לאחר זריקת דמים, שהוא משלם את הקרן לכהנים! והכהנים לוקחים בדמיו שלמים.

ובפירוש הר"ש [שם] מביא תוספתא [בפרק בתרא מסכת שקלים] שרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סובר שמשלם גם חומש.

והר"ש מבאר, מפני שסובר שהתורה מיעטה ממה שנאמר "קדשי ה" רק מקרבן מעילה, אבל קרן וחומש משלם. אי נמי, מפני שלומדו מדין קל וחומר מתרומה, שהאוכלו בשוגג משלם קרן וחומש לכהנים!

וכתב שם הראב"ד שרבי יוסי סובר, שמשלם את הקרן לכהנים, מפני שהבשר שייך לכהן כמו

בהם שווי ממון להקדש, כגון, הנאה מנותר.

נתיבות המשפט [סימן כח] מתרץ בכך סתירה בין סוגיות הגמרא. כי במשנה במסכת כריתות [יג ב] שנינו שהאוכל נותר חייב להביא אשם מעילות, ואילו הגמרא פסחים [כט] אומרת שהנהגה מחמץ של הקדש בפסח לא מעל. וכתבו האחרונים, שחילוק זה כבר מבואר בתוס' ישנים שם במסכת כריתות.

וראה בחידושי מרן הגר"ח על הרמב"ם הלכות מעילה, ובעזה"י יבואר עוד.

והקהלות יעקב [סימן א], אחרי שהביא הרבה הוכחות לחידוש זה, מסתפק, האם כוונת תוס' ישנים היא שבקדשי הגוף אין ענין של גזל מהקדש כלל, או שגם בהם יש ענין של גזל מהקדש, אלא שנוספה בהם קדושה להיותן קדושים בעצמם אף במקום שאין בהם שווי ממון. ומכריע [באות ז] שגם קדשי הגוף הם ממון הקדש.

וסברתו היא, כי קדשי קדשים אינם ממון של בעליהם [בעל הקרבן], ולכן, אם קידש בהם את האשה, אינה מקודשת [כמבואר במשנה קידושין גב ב], ולמי הם שייכים, וכי הפקר הם?!

ובודאי שיש ל"הקדש" בהם קנין ממון. אלא, שיסוד האיסור ליהנות מהם, הוא מחמת קדושתם העצמית, ולא מצד קנין הממון. ועיין

קדשי קדשים

ובגמרא [טו א] דרשינן את הכתוב [ויקרא ג] "כל חלב לה", לרבות אימורי קדשים קלים למעילה.

וזה לשון הרמב"ם [פרק ב]: קדשים קלים אין מועלים בהן עד שיזרק הדם. נזרק הדם, מועלין באימוריהן.

כל קדשי קדשים מועלין בהן משהוקדשו עד שיזרק הדם. נזרק הדם, מועלין בהן בדבר שכולו לאשים, ואין מועלין בדבר הנאכל.

ומכל מקום, יש מעילה באימוריהם הקרבים על המזבח, והם בכלל "קדשי ה'", עד שתושלם הקטרתם.

אבל קדשים קלים, כגון, תודה ושולמים, אין בהם בחייהם דין מעילה כלל, (8) הואיל ואינם נקראים "קדשי ה'", כיון שהם נאכלים לבעליהם. ומכל מקום, יש מעילה באימוריהם לאחר זריקה, לפי שבזריקה הוברר הבשר להדיוט והאימורים לגבוה. (9)

ייעוד הדבר שנהנו ממנו, כמבואר בדף ט ב, והיות ובשר קדשי קדשים עומד לכך שהכהנים יהנו מן הבשר, לכן גם התשלומין הם לכהנים.

8. על פי רש"י במסכת מנחות [מז ב]. ומוסיף [שם] ובמסכת חולין [ק"ז]: משום דקדשים קלים הם ממון בעלים.

9. כן כתבו התוס' ד"ה קדשי. וכן כתב רש"י במסכת מנחות [מז ב].

האחרונים [תקנת עזרא, מלבושי יו"ט חלק ב חו"מ ס"א אות ה] מקשים: הלא האימורים מבוררים הם אף לפני שחיטה? ועיין שם מה שתירצו. אבל רש"י במסכת זבחים [פג ב] כתב:

תרומה, לכן בנהנה בשגגה משלם את הקרן לכהנים, כמו בתרומה, ומכל מקום, אינו משלם את החומש.

ועוד כתב הראב"ד, כי מה שרבי יוסי מחייב את הכהנים לקנות בקרן שלמים, הוא מעלה בעלמא, והתשלומין הן חולין.

וכתב האב"י עזרי, שחיוב הקרן שרבי יוסי מחייב לשלם, אינו מדין מזיק, ולא מדין גזילה, לפי שאין חיוב מזיק וגזילה בהקדש, אלא שלדעת רבי יוסי הוא תשלום של מעילה. כי רבי יוסי סובר שהתורה מיעטתו מקרבן ומחומש, אבל הקרן, שלא נתמעט, משלם מדין מעילה. ומה שמשלמים אותו לכהנים לדעת רבי יוסי, הוא משום שכל תשלומי מעילה הן כפי

פרק קדשי קדשים

מתניתין:

הנהגה מהם – מעל.

הקדמה

[ובמשנה הבאה יבואר דין קדשים קלים].

זריקת הדם בקדשי קדשים מוציאה את הבשר מידי מעילה, ואילו בקדשים קלים היא מביאה את האימורין לידי מעילה.

המשנה באה ללמדנו את דין קדשי קדשים שנפסלו לפני זריקת דמם, כגון, אם נעשתה בהם עבודות הקרבנות, אלא שלא נעשו כמצותן ונפסלו בכך, וממילא אין להם היתר לכהנים, הילכך, אינם יוצאין מידי מעילה,

קדשי קדשים, שדינם להישחט בצפון ב-א העזרה, כמבואר במסכת זבחים [מז א], ששחטן בדרום, אף שנפסל, בכל זאת לא יצאו מקדושתן לגבי דין מעילה, ועדיין מועלין בהן.

והמשנה מפרשת (10) כיצד:

שחטן בדרום שלא כמצותן, וקיבל דמם בצפון כמצותן,

אימורי קדשים קלים לפני זריקת דמן לא הובררו למזבח שזריקת דמן שלהן קובעת לחלק גבוה לענין מעילה.

ורש"י שם מבאר, שעל אף שלפני זריקת הדם אין על האימורין דין מעילה, מכל מקום, אם עלו לא ירדו.

מבואר מדברי רש"י שאין הכוונה שהזריקה מבררת, אלא שהזריקה קובעת דין המעילה, ולפניה אין דין מעילה על האימורין, ואין גם דין הקטרה על האימורין, אלא שבדיעבד אם עלו לא ירדו. והזריקה עושה חלות דין הקטרה על האימורין. [עיי' משנת רבי אהרן עמוד רצא].

התוס' שמשמעות המשנה היא שהסיפא מפרשת את הרישא.

וכתבו התוס': אין לפרש מה שכתבה המשנה בתחילה שחטן בדרום, היינו, שגם השחיטה וגם הקבלה נעשו בדרום, כי אם כן, אין צורך להמשיך ולפרט "שחטן בדרום וקיבל דמן בצפון", ולומר שמועלין בהם, שהרי דבר פשוט הוא, כי אם אפילו כשפסלן בין בשחיטה ובין בקבלה, לא אמרינן שדינן כאילו חנק אותן [עיי' בגמרא], ומועלין בהם, כל שכן כאשר לא פסלן כי אם בשחיטה, שודאי רחוקים הם יותר מכאילו חנקן, ובודאי שמועלין בהן. ומה באה המשנה להוסיף ולהשמיענו?

ואין לומר שסגנון תנא זה של משנתנו הוא לשנות בלשון "זו ואין צריך לומר זו", שמקודם אומר את המחדש ואחר כך אומר את הפשוט [ועיי' בהערה הבאה], כי בשני דינים הבאים אינו שונה בלשון "זו ואין צריך לומר זו", אלא, אדרבה, סגנונו הוא בלשון "לא זו אף זו", כמו שיבואר בהערה הבאה.

10. לפי הב"ח יש לגרוס: "כיצד"? כלומר, שבתחילה אומרת המשנה "כלל", והוא: קדשי קדשים ששחטן בדרום מועלים בהם. ועתה מפרטת המשנה, שבין אם השחיטה נעשתה בדרום, ובין אם הקבלה נעשתה בדרום – מועלים בהם. ומכל מקום, אף אם לא נגרוס "כיצד", כתבו

וכן, אם שחטן **בצפון** (11) כמצותן, וקיבל דמן בדרום שלא כמצותן,

הולכה וזריקה], צריכות להעשות ביום, וזרק דמן בלילה, שלא כמצותן,

וכן, אם שחט אותן ביום כמצותן (12) [כל עבודות הקרבנות, שחיטה, קבלת הדם,

וכן (13) אם שחט בלילה, קודם אור הבוקר, שלא כמצותן, וזרק דמם ביום,

אינו לפי הסדר של התנא. שהרי כבר מבואר שסגנון התנא הוא בלשון "לא זו אף זו", ואם כן, כאשר זרק בלילה, פסולו מרובה יותר משחט בלילה, שהרי עיקר מעשי העבודה הם מקבלה ואילך, כנ"ל. ואם בפסול גדול כזה יש בהם מעילה, ואינו כמי שחנק אותם, כל שכן, כאשר רק שחט בלילה. ולמה הוצרכה המשנה להשמיענו שיש בהם מעילה?

והתוס' מציעים להפוך הגירסא במשנה וכן יש לגרוס: שחט בלילה וזרק ביום, שחט ביום וזרק בלילה. [ועיין בגמרא בתחילה הסוגיא, ושם גרס הפירוש המיוחס לרש"י סדר ה"צריכותא" במשנה בהתאם לגירסא זו. ועיין שם בהערה 33]. ועתה מבואר היטב, שהתנא בא להשמיענו, שעל אף שזרק בלילה, בכל זאת אינו כמו שחנק אותם, ויש בהן מעילה.

השיטה מקובצת והרש"ש והתפארת ישראל מבארים, שאין צריך להפוך הגירסא, ואף לפי גירסתנו אתי שפיר. כי כשם שאם הקרבן פסול ביותר, יש הוה אמינא לומר שאין בו מעילה, דהוי כמי שחנקו, כן גם, מאידך גיסא, כשהקרבן כשר יותר יש צד לומר שאין בו מעילה, כי קרבן כשר הרי יוצא מידי מעילה, כמבואר.

וכן תבואר המשנה: אם שחט ביום וזרק בלילה, ועבודתה העיקרית נעשתה בלילה, והקרבן רחוק יותר מלהיות קרבן כשר, הילכך יש בו מעילה, כי אין בו שעת היתר לכהנים, ועדיין נקרא "קדשי ה'". אבל, אם שחט בלילה וזרק ביום, שעבודתה העיקרית נעשתה בכשרות — היה עולה על הדעת לומר, שהקרבן קרוב יותר להיות כשר, וממילא, מתוך כשרותו

11. בגמרא מבואר, שהתנא נוקט בלשון "לא זו אף זו". דהיינו שמקודם נוקט את הפשוט ואחר כך את המחודש. כי כאשר קיבל הדם בדרום, עשה את עבודתו שלא כמצוותה, יותר מאשר כששחט בדרום, הואיל ועיקר עבודות הקרבנות מתחילות מקבלת הדם ואילך, שהרי שחיטה כשרה בזר, ורק מקבלה ואילך יש מצות כהונה, ופסולה בזר. ולכן, אם שחטן בדרום וקבל דמם בצפון, אין כל כך חידוש במשנתנו לומר שמועלין בהם, כיון שעיקר העבודה, מקבלה ואילך, עשה כתיקנה, אינו כמי שחנק אותם, ועבודה זו הכניסתם לכלל "קדשי ה'". אבל אם קיבל דמם בדרום, שעיקר העבודה עשה שלא כתיקנה, היה עולה על הדעת לומר שהיותו והקרבן פסול יותר, הוי כאילו חנק אותם, והילכך אין בהם מעילה, לכן משמיעה לנו המשנה שבכל זאת מועלין בה, ואינו כמי שחנק אותם, מהטעם המבואר בגמרא.

12. בהמשך להערה הקודמת, מבארת הגמרא שגם כאן נקט התנא בלשון "לא זו אף זו", כי כששחטם או קיבל הדם בדרום, אף שהקרבן פסול, על כל פנים, שניהם היו ביום, ולפחות קדשים קלים כשרים בדרום [וכמו שיבואר]. אבל כשעשה אחת מהעבודות בלילה, ולילה אינו זמן הקרבה כלל, ועשה אותו שלא כמצותן, ואין שום אפשרות להקריב שום קרבן בלילה, היה עולה על הדעת לומר, שהוי כאילו חנק אותם, והילכך אין בהם מעילה, ולכן משמיעה לנו המשנה, שבכל זאת יש בהם מעילה, ואינו כמי שחנקו, והטעם יבואר בגמרא.

13. בהמשך להערה הקודמת, הקשו התוס':

(14) כמצותן,

או ששחטן ביום ובצפון, אלא שחישב עליהן בשעת השחיטה, לזרוק דמן או להקטיר אמוריהן או לאכול מבשרן חוץ לזמנו, והקרבן נפסל ונעשה בכך "פיגול", והאוכלו, אפילו תוך זמנו חייב כרת, [כמו ששינו במסכת זבחים כז ב],

או (15) שחישב עליהן בשעת השחיטה לזרוק דמן או להקטיר אמוריהן או לאכול מבשרן חוץ למקומו, והקרבן נפסל אך אינו נעשה בכך פיגול שחייבים על אכילתו כרת.

בכל אלו מועלין בהן, הואיל והקרבן פסול, ואין להם היתר לכהנים, לכן עדיין נקראים "קדשי ה'".

ובגמרא יבואר מה חידשה המשנה, וכמו כן יבואר למה נקטה המשנה פסולים אלו, ואיזו חידוש יש בכל אחד ואחד מהן.

כלל אמר רבי יהושע: כל בהמת קדשים, שהיה לה שעת היתר לכהנים, שהעבודות נעשו בכשרות, והותר הבשר לכהנים אפילו שעה אחת, אף שנפסלה אחר כך, כמו שיבואר, אין מועלין בה, ולא נקראת כבר "קדשי ה'", הואיל והותרה כבר לכהנים (16)-

וכל שלא היה לה שעת היתר לכהנים שנפסלה לפני שנגמרו העבודות המתירות אותה באכילה, מועלין בה, הואיל ומעולם לא הותרה באכילה, הרי היא נקראת מקדשי ה', אף על פי שהיא פסולה, כמבואר.

איזו היא שהיה לה שעת היתר לכהנים שאין מועלים בה?

כגון: שלנה, שלאחר שהותר לכהנים "לן" הבשר עד הבוקר [קדשי קדשים נאכלים ביום הקרבתם ובלילה עד הבוקר, ואם עבר עליהם עמוד השחר נפסלים] והוא הנקרא

יצא מידי מעילה, משמיעה לנו המשנה, שבכל זאת, יש בהם מעילה, כיון שעל כל פנים הקרבן פסול. וראה בהשמטות לשיטה מקובצת ובפירוש קדמון, ביאור המשנה כולה לפי דרך זו.

השיטה מקובצת מביא תירוץ אחר בשם תוס' ליישב גירסתנו. דהנה, על אף שכאשר זרק דמו בלילה, פסולו יותר מאשר שחט בלילה, מכל מקום, יש בו פסול אחד, אבל כשחט בלילה קודם עלות השחר וזרק דמו ביום יש בו שני פסולים. האחד, נשחט בלילה, והשני, פסול לינה של הדם, וכשזרק דמו ביום נפסל הדם בלינה, לפיכך, כיון שיש בו שתי סיבות להיותו פסול, היה עולה על הדעת לומר שדינו כמי שחנקו, ואין בו מעילה, משמיעה לנו המשנה, שבכל זאת, יש בו מעילה.

14. כתבו התוס': הטעם שברישא שנתה המשנה "שחט וקיבל" זה בדרום וזה בצפון, ואילו בסיפא שנתה "שחט וזרק" זה ביום וזה בלילה, מפני שביום ולילה אי אפשר לצמצם שהשחיטה תהיה ביום והקבלה שהיא תיכף אחריה תהיה בלילה [או שחיטה בלילה וקבלה ביום], לפיכך נקט התנא: שחיטה וזריקה, שיש שהות ביניהם, ואילו ברישא [שיטה מקובצת בשם תוס' הרא"ש] נקט שתי העבודות הראשונות, לפי סדר העבודות: שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה.

15. גירסת השיטה מקובצת.

16. פירוש המיוחס לרש"י ותוס' כאן. וכן מפרש רש"י מנחות [קב א] ופסחים [עח א].

ובמסכת יומא [כ א] מוסיף רש"י: כדקיימא

”נותר“].⁽¹⁷⁾

בשחיטתה, כמבואר.

ושקיבלו את דמה כהנים פסולין, או (18) זרקו הפסולין את דמה. (19) ווהואיל ולא היה לה היתר לכהנים, מועלים בה.

ושנממאה הבהמה, לאחר שהותרה לכהנים, ושיצאה [שהוציאוה] חוץ לעזרה שהיא מקום אכילת קדשי קדשים, ונפסלים בכך [והוא הנקרא ”יוצא“],

ונקט רבי יהושע פסולין אלו, והוא הדין לשחט בדרום, ושחט בלילה.⁽²⁰⁾

בכל אלו, אם נהנה מהם, לא מעל.

ואיזו היא שלא היה לה היתר לכהנים שמועלים בה?

גמרא:

קתני, שנינו במשנתנו: קדשי קדשים ששחטנו בדרום מועלין בהן.

כגון שנשחטה במחשבת חוץ לזמנה, או במחשבת חוץ למקומה, ונפסלה מיד

מעילה. ונחלקו אמוראים בדין זה בגמרא [ג ב]. רב גידל אמר רב, סובר שזריקת פיגול אינה מוציאה מידי מעילה בקדשי קדשים, ואמוראים אחרים חולקים עליו וסוברים שזריקת פיגול מוציאה מידי מעילה. כלומר, אמוראים אלו החולקים על רב גידל, סוברים כי זריקה זו של פיגול, היות והיא קובעת את הפיגול, ולפני הזריקה לא הוברר הפיגול [כמבואר לקמן הערה 34], מועילה זריקה זו גם להוציא מידי מעילה, אפילו אחרי שחשב מחשבת פיגול בשעת השחיטה, כיון שזריקה זו איננה כשפיכת מים בעלמא, אלא היא פועלת להחיל קביעת שם פיגול על הבשר. וכמו שיבואר באריכות בסוגיא דרב גידל.

לן [מעילה יא א] שנעשית מצותו אין מועלין בו, כיון דלית ביה צורך גבוה לא קרינן ביה קדשי ה' וכולי. ויבואר באריכות בהערה 65.

17. מבואר על פי פירוש המיוחס לרש"י ורבינו עובדיה ברטנורא. ובגמרא [ה א] נחלקו אמוראים בפירוש דברי המשנה.

18. רע"ב והיא סוגיא ערוכה בדף ה. ועיין תוס' יום טוב.

19. יבואר בגמרא [ה ב], ועיין בברכת הזבח וצאן קדשים.

20. פירוש המיוחס לרש"י לגירסת השיטה מקובצת.

ומחדשים התוס' [ו א ד"ה תא שמע רבי שמעון], שעל אף שבדברי התנא קמא אינו ברור אם זריקת פיגול מוציאה מידי מעילה, כי יתכן שהתנא קמא מדבר באופן שעדיין לא זרקו את הדם, ואכן נחלקו אמוראים בכך, אבל בדברי רבי יהושע ברור שהוא סובר שזריקת פיגול אינה מוציאה מידי מעילה. ולכן אמר "שעת היתר לכהנים", והיא הזריקה [צאן קדשים]. והואיל ואין לה שעת היתר לכהנים, מועלים בה.

ולפי פירוש זה, לא חידש רבי יהושע דבר על דברי התנא קמא, אלא שכולל "כלל" מתי מועלים בפסולין ומתי אין מועלים. אבל, התוס' [דבריהם מבוארים בשיטה מקובצת בהשמטות בסוף המסכת, וברמיזה בתוס' ד"ה חוץ לזמנו] מבארים בדרך אחרת. שבדברי התנא קמא לא מבואר דעתו האם זריקת דם פיגול מוציאה מידי

ומקשינן: פשיטא שמועלין בהם!

ומתריצין: איצטריד, הוצרך התנא להשמיענו, כי סלקא דעתך אמינא, עלה על הדעת לומר: הואיל ואמר עולא אמר רבי יוחנן: קדשים שמתו יצאו מידי מעילה, דבר תורה, כי היות⁽²³⁾ שהם הולכין לאיבוד שוב אינם נקראים "קדשי ה'" מן התורה [אבל מדרבנן עדיין יש להם דין מעילה] —

וכי משום דשהטינון⁽²¹⁾ בדרום — אפקינון, הוציאו אותם מידי מעילה?! הלא הקרבן פסול הוא, ולא בא לכלל היתר לכהנים, ובמה יצאו מכלל "קדשי ה'"⁽²²⁾?

לרש"י: הואיל ואינם ראויים למזבח, וכן אינם ראויים לפדותם ולהתירם להדיוט, שהרי נבילה היא ואסורה באכילה, ולפדותם לאכילת כלבים, כבר שנינו [תמורה ל ב] "אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים". כלומר, שאין לך מום גדול ממיתה, וכשם שאין פודים בעל מום להאכילן לכלבים, כן אין פודים קדשים שמתו.

ולא עוד, אלא שלדעת התוס', חידוש זה בא רבי יהושע ללמדנו, שזריקת פיגול אינה מוציאה מידי מעילה, ולא רק לכלול "כלל". [ומה שרבי יהושע מוסיף, "ושקיבלו פסולין וזרקו את דמה", יבואר בדף ה עמוד א]. ועיין בהערה 69, 154, 51.

21. גירסת השיטה מקובצת.

ותמהו המרחשת [חלק ג סימן יז] והגרי"ז [זבחים סח ב], שאם כן, בקדשים שנשחטו שלא כמצותן, כגון בדרום, למה היתה הוה אמינא לומר שאין מועלים בהם, הלא אין בהם מום, ואינם נבילה, ואפשר לפדותם לאכילת אדם [ועיין שם בגרי"ז המבאר מדוע אינם אסורים מדין חולין שנשחטו בעזרה].

22. כתבו התוס': ואין לומר שהמשנה באה להשמיענו, שהזריקה לא מועילה להוציאו מידי מעילה [עיין הערה 20], כי גם חידוש זה פשיטא הוא, כיון שהזריקה פסולה, אינה מועילה כלום. אלא, ודאי, באה המשנה להשמיענו, שאף על פי שאירע בו פסול בכל זאת יש בו מעילה. ועל כך מקשה הגמרא "פשיטא".

ומדברי רבינו גרשום והמיוחס לרש"י, מסיק הגרי"ז, שהם סוברים שעצם ה"כמאן דחנקינון דמי" נחשב למום. ועיין תוס' בבא קמא [עו א] שהקשו למה באמת אינו מום? ועיין שם בהגהות הגאון רבי עקיבא איגר המציין לרש"י כאן.

והקשה השיטה מקובצת: ומה הפשיטות, הלא בגמרא נחלקו האמוראים אם זריקה פסולה מוציאה מידי מעילה? [כמבואר בהערה 20]. וכן הקשה השפת אמת, ועיין שם תירוץ, וכן תירץ בספר תקנת עזרא, ויבואר בדף ג ב.

והגרי"ז [שם] מביא בשם הגר"ח, שכל קדשים שנשחטו או שנעשו שאר העבודות שלא כמצותן, אינם פסולים ממש כאילו יש בהם מום, או כאילו מתו, אלא שיש עליהם שם "קדוש ליפסל".

ועוד תירץ השפת אמת שאם כן, היתה המשנה צריכה לשנות: מועלים בהם "לעולם", כדי להדגיש הכוונה שמועלים אף לאחר הזריקה כמו שאמרה הגמרא ה ב, ועיין שם בהערה 144. ובהמשך דברי התוס', ראה בחק נתן וברש"ש.

וכמו שמבואר בגמרא מנחות [ז א] לגבי זר שקמץ את המנחה ונתן לכלי שרת, ש"אין כלי שרת מקדשין ליקרב, אבל מקדשין ליפסל". דהיינו, כי אילולי שהיו מקדשין ליפסל, היה

23. פירשו רבינו גרשום ופירוש המיוחס

ועלה על הדעת לומר **הכא נמי**, קדשי קדשים לגבי דרום ששחטן או קיבל דמם בדרום, ונפסלו והולכים לאיבוד, כמאן⁽²⁴⁾ דחנקינן דמי, דינו כאילו חנק אותם – ומשום כך, לכאורה, ייצאו מידי מעילה, קמשמע לן, משמיעה לנו המשנה, שאינו כן, ולא יצאו מידי מעילה!

שמא תאמר: למה באמת אינם כקדשים שמתו? תשובתך, **קדשים שמתו לא חזו כלל**. אין להם שום היתר בכל קרבן שהוא, ולכן אינם בכלל "קדשי ה'",

והגמרא מבארת: **למה לי למיתני כל הני?** למה הוצרכה המשנה לשנות כל אלו הפסולים [שחיטה בדרום, וקבלה בדרום, שחיטה בלילה וזריקה בלילה, חוץ לזמנו וחוץ למקומן] הרי היה די לשנות במשנה

מותר להחזיר את הקומץ למנחה, כי לא נעשה כלום בהקטרת זר, אלא שהכלי שרת נתן עליו חלות קדושה, לכל הפחות, כדי להיפסל. ומוכח, שקדשים שנפסלו, אפשר שיחול עליהם שם "קדוש ליפסל".

דין קדשים שמתו, עיין בהערה 54 באריכות.

24. גירסת שיטה מקובצת.

25. הקשה השיטה מקובצת: ומה בכך שהם ראויים לקדשים קלים? הלא כאן מדובר בקדשי קדשים, שאין להם דרום כלל, וכשנשחטו בדרום הם פסולים? ומתרחץ בשם רבינו פרץ: מה שאמרה הגמרא "אבל ראוי הוא לקדשים קלים", אין הכוונה לומר, שמשום כך יש להם שייכות עם "קדשי ה'", אלא, הכוונה היא, שמשום כך יש להם הדין של "אם עלו לא ירדו", כלומר, אם שחטן בדרום, אף שהם פסולים, בדיעבד אם העלו את אמוריהם [או בשר עולה] למזבח בשוגג, אינם יורדין מעל המזבח.

והחזון איש [זבחים סימן יט] סובר, שלפי ההוה אמינא, רצתה הגמרא לומר, שדינם כחנקם ממש, וכקדשים שמתו, ודינם להיקבר, ולא בשריפה כקדשים שנפסלו.

ומבואר במסכת זבחים [פד א] שהכלל בדינים אלו, הוא: כל שפסולו בקודש, כל קרבן שנפסל אחרי הבאתו לעזרה, אם עלו לא ירדו, והקודש [המזבח] מקבלו. וכל שלא היה פסולו בקודש, כגון: רובע ונרבע וטריפה, אם עלו ירדו, והקודש אינו מקבלו.

כתב הקובץ שיעורים [ח"ב סימן כא] שהטעם שקדשים שמתו פקעה קדושתם, הוא: איסור קדשים אינו איסור עולמי שחל מתחלת הקדשו, אלא, האיסור מתחדש עליו בכל שעה ושעה, כל זמן שהוא מיוחד לגבוה. וכיון שבטל ממנו צורך גבוה, ממילא פקע איסורו. ובעיקר

וכיון שקדשים קלים שחיטתן בדרום, ודרום הוא מקום לגבי קדשים, ואינו כמו מחוץ לעזרה

מקרה אחד, וללמוד ממנו שאר הפסולים, שעל אף שנפסלו מועלים בהם?

צריכי, יש צורך להשמיענו כל אלו, שאם היתה משמיעה לנו אחד מהם, לא יכלנו ללמוד ממנו שאר הפסולים-

אי תנא, אם היתה שונה, רק הדין של **שחטן בדרום** ו**קיבל דמן בצפון**, יש לומר: **הכא הוא דאית בהו מעילה, משום דקבלה בצפון הואי** (26), והיות שקבלה שהיא עיקר העבודה נעשתה כמצוותה, לא נחשב כמי שחנקו אותם, ועדיין נקראים "קדשי ה'", ולכן יש

בהם מעילה, **אבל**, כאשר **שחטן בצפון** ו**קיבל דמן בדרום**, (27) **הואיל וקיבל דמם בדרום**, ועבודתם העיקרית נעשתה שלא כמצוותה, **אימא**, יש לומר, **דנפיק**, שיצאו **מידי מעילה**, והוי כמי שחנקם, לפיכך משמיעה לנו המשנה שאינו יוצא **מידי מעילה**, ואינו כמי שחנקם, וכמבואר, הואיל ודרום ראוי לקדשים קלים. **ואי תני הני**, (28) שחיטה או קבלה בדרום, **הוה אמינא**, הייתי אומר, לכן אינו כמי שחנקם, **משום דיממא** (29) **זמן הקרבה הוא**,

לפיכך אף בקדשי קדשים "אם עלו לא ירדו", וכיון שלא ירדו, לכן נקראים "קדשי ה'", ויש בהן מעילה.

[ובהערה 31 יבואר המשך דברי הגמרא בנשחט בלילה].

והשפת אמת מבאר: מפני שכל קדושת הקרבן הוא משום שעומד להקרבה לגבוה, ולכן מועלים בו לפני הקרבה, הואיל וסופו להיות מובא לה'. ולכן בקדשים שמתו "פקעה" מהן קדושתם, משום דאיגלאי מילתא דאינם עומדים להקרבה. [ואם מעל לפני מיתתו, חייב, כי מכל מקום, בשעה שמעל, עמד להיות קרבן], הילכך, כשנשחטו לשם קרבן, למרות שהעבודה נעשתה בפסול, אבל קדושה שבהן להיכן הלכה?, ולכן מועלין בהם.

וכדברים אלו כתב הגרי"ז [ובחיים עמוד קנט] וזה לשונו: עיקר החילוק בין קדשים שמתו לבין קדשים שנפסלו אחר שחיטה, הוא שבנשחטו ונתקדשו כבר נגמר דין קדשי ה' שלהם, ואף אם נפסלו, שוב לא פקע.

והאבי עזרי [על הרמב"ם הלכות מעילה פרק ה' הלכה יד] מתרץ בסברא זו קושיא יסודית בהלכה זו. שלפי המבואר בעמוד ב [וראה שם הערה 42] נאמר הדין שיש בהם

מעילה בעקבות הדין שאם עלו לא ירדו, דהיינו, כיון שיש בהם קדושה, על כל פנים קדושה מועטת, שאם עלו בדיעבד על המזבח לא ירדו מעל המזבח, הילכך יש בהן מעילה.

ולכאורה קשה: בשלמא על האימורים יש קדושה זו שאם עלו לא ירדו, אבל לבשר אין שום היתר לכהנים, ולא ראוי לכלום, ודינו להישרף, ולמה נשאר עליו קדושה?

ולפי הביאור הנ"ל מבואר היטב, כי היות ולאימורים יש דין הקטרה, על כל פנים בדיעבד, חלה חלות קדושה על כל הקרבן, להיות נחשב ל"קדשי ה'". ואינו דומה לקדשים שמתו, שהם אינם נקראים "קדשי ה'" מאחר שאינם ראויין כל להקרבה. ושם [בהערה 42] יבואר הזיקה בין דין מעילה לדין אם עלו לא ירדו.

26. גירסת השיטה מקובצת.

27. גירסת השיטה מקובצת.

28. גירסת השיטה מקובצת.

29. גירסת המיוחס לרש"י.

לכל הפחות עשה את העבודות ביום, שהוא זמן העבודה, הילכך נחשבו "קדשי ה'", ולא יצאו מידי מעילה,

אבל⁽³⁰⁾ כאשר שחטה בלילה, וזרק ביום, דלילה לאו זמן הקרבה הוא, אינו זמן הראוי להקרבה, אימא, יש לומר שיהיה נחשב כאילו לא עשה בהם עבודה כלל אלא כאילו חנק אותם, ולית בהו מעילה, לכן, משמיעה לנו המשנה, שאינם יוצאים מידי מעילה, ואינו כמי שחנקם.⁽³¹⁾

ואי⁽³²⁾ תנא שחט בלילה וזרק ביום, הוה אמינא יש בה מעילה משום דזריקה ביום הואי, ועבודות העיקריות נעשו ביום, לכן אינם כמי שחנקם.

אבל שחט ביום וזרק בלילה, הואיל וזריקה בלילה הואי, ועבודתה העיקרית נעשתה בלילה, כמאן דחנקינן דמי, כאילו חנקם, וכאילו לא נעשתה בהם עבודה, ואין בהם מעילה, קמשמע לן המשנה שבכל זאת אינם

יוצאים מידי מעילה, כי אינו כמי שחנקו אותם⁽³³⁾.

עתה מקשינן: כל אלו ששנתה המשנה: דרום ולילה, מבואר, מדוע מועלין בהם ואינם כמו שחנקו אותם, דרום הואיל וראוי לקדשים קלים, וכן לילה, כמבואר,

אבל, שחט על מנת לאכול או להקטיר חוץ לזמנו, וחוץ למקומו, קשה, למה מועלין בהן? הלא שחיטתן פסלתן, ולמאי חזו, לאיזה דבר הם ראויין?

האימורים אינם ראויים להקטרה, ולא הבשר לכהנים, ולמה אינם נחשבים כמי שחנקו אותם, ולא תהיה להם מעילה?

ומתריצין: הואיל וזריקת דמם מרצין לפיגולין.

השוחט או העושה אחת מעבודת הקרבנות במחשבת חוץ לזמנו, דהיינו, שחושב שיאכל

30. גירסת השיטה מקובצת.

32. גירסת השיטה מקובצת.

33. גירסא זו, שמקודם מצריכין שחטה בלילה, ואחר כך זרקה בלילה, היא גירסת פירוש המיוחס לרש"י.

והטעם, כמבואר, שאם כבר שמענו זרק בלילה שאינו כמי שחנקו, אין שום צורך להשמיענו שחט בלילה, דאם אפילו זרק בלילה מועלין בהן, כל שכן שחט בלילה.

ולפי גירסא זו, אין הצריכותות כפי סדר המשנה [ועיין בהערה 13 בשם התוס' שגם במשנה הגירסא הפוכה].

אבל בפירוש רבינו גרשום מביא דעה הסוברת, שמקודם אמרה הגמרא צריכותא לזרק בלילה, לפי סדר גירסת המשנה, ומה שנאמר

31. המיוחס לרש"י מבאר: משום שלילה לאו מחוסר זמן. וכתבו האחרונים, שאין כוונת רש"י למה שמבואר במסכת כריתות [ח א], דהרי שם נחלקו אמוראים האם "לילה הוי מחוסר זמן", עיין שם. וכי משנתנו אינה כדעת כל האמוראים?! ובחידושי הגריז"ס מבאר דברי רש"י לכוונה אחרת. אבל השיטה מקובצת מבאר: הואיל ולילה הוא זמן ראוי להקטרת איברים ופדרים, לכן אינם כמי שחנקו. [כמבואר בהערה 25]. וסברא זו אמרה הגמרא במסכת זבחים [סח ב], לגבי הדין של "טומאה בבית הבליעה". ראה שם.

הזריקה עומד הקרבן בספק שמה ששוב פסול אחר בעבודה ויפקיע ממנו בכך שם פיגול.⁽³⁵⁾ ולכן, אין השחיטה במחשבת פגול נחשבת כמי שחנק את הקרבן, אלא כעבודת שחיטה בקדשים, ומועלין בו⁽³⁶⁾.

סוגיא דאם עלו לא ירדו

הקדמה

שנינו במסכת זבחים [פג א] "המזבח מקדש את הראוי לו", כלומר, אפילו דבר פסול

ב-ב

שאינו נפקא מינה בין לפני זריקה לבין לאחר זריקה, ובשניהם חייב מלקות ולא כרת, מכל מקום, יש נפקא מינה בין לאחר זריקה, שחיובו הוא מטעם שלא במקומו, לבין קודם זריקה שחיובו הוא מטעם פסולי המוקדשין. וראה שם הנפקא מינה למעשה, מאיזה טעם הוא לוקה.

ועיין בהערה 88 דברי המנחת חינוך, אם התרו בו על לאו דמעילה, האם לוקה.

35. רש"י פסחים סא ב, ומנחות כב ב.

36. מבואר על פי רבינו גרשום ופירוש המיוחס לרש"י [לפי הגהת הרש"ש]. והשפת אמת מוסיף ביאור: כיון שעד הזריקה עדיין "שם" קדשים עליו לענין פיגול, הילכך, הוה אמינא שלא שייך לומר שכאילו חנקו בשעת שחיטה. שאם לא כן, למה יש עליו חיוב פיגול? והתוס' במסקנתם גם גורסים גירסא זו, אלא, שלדעתם קושית הגמרא היא להיפך. ונביא דבריהם [לפי גירסת השיטה מקובצת והצאן קדשים]:

המקשן ידע, שהמשנה באמרה "חוץ לזמנו וחוץ למקומו", באה לחדש, שזריקה הפסולה אינה מוציאה מידי מעילה [כמבואר בהערה 20], ויש בהן מעילה, ומדברי רבי יהושע שמענו כן. וכיון שכבר שמענו שזריקה פסולה אינה מוציאה מידי מעילה, מקשה הגמרא: פשיטא שיש בהם מעילה? כי "למאי חזו", לאיזה דבר הם ראויים? לא לקדשים קלים, כשם שדרום כשר לקדשים קלים, וכמו כן אינם כמו לילה, כמו

לכן הסתפק המשנה למלך, שיתכן שפיגול קודם הזריקה אינו בגדר זה, ופיגולו הוא בשעת הזריקה, אף לגבי חיוב מלקות, והאוכלו לפני הזריקה, יפטר אף ממלקות.

ולכאורה, ספיקו תלוי במחלוקת הנ"ל בין הפירוש המיוחס לרש"י, לבין רש"י ורבינו אליקים,

והמשנה למלך מביא כמה סוגיות לפשוט ספיקו, וראה בשו"ת אחיעזר [חלק ב' סימן כ"ז], המוכיח מתוס' בגמרתנו [ג ב] שמבואר, שהגמרא עצמה מסופקת בספק זה. ושם [בהערה 78] יבואר דעת החזון איש.

אחת מראיותיו של המשנה למלך היא מסוגיתנו:

הוכחתו היא מחוץ למקומו, דעל אכילת חוץ למקומו הלא אינו חייב כרת, אף אחר הזריקה, כמבואר.

ואם נאמר שיש חיוב מלקות אף קודם זריקה, למה אמרה הגמרא שהזריקה מרצה לפיגול, הלא בזריקה זו לא ניתוסף שום חיוב חדש?

ועיין מה שכתב השפת אמת [זבחים לד ב] ובשו"ת אחיעזר [אות ג] ובחזון איש כריתות [סק"י].

והגרי"ז [זבחים לד א] מדייק מדברי הרמב"ם, שהזריקה קובעת לפיגול רק לענין כרת, שאינו חייב כרת אלא האוכלו אחר זריקה, אבל לגבי עבירת הלאו של "לא תאכל כל תועבה", שממנו למד הרמב"ם שלוקין על כל פסולי המוקדשין, כנ"ל — עובר ולוקה, אף האוכל קודם הזריקה.

אלא שסובר [שם ע"ב] שבחוץ למקומו, אף